

DIE VAKFILOSOFIE (DEEL I): DIE AARD VAN DIE VAKFILOSOFIE*

T.H. Veldsman

ABSTRACT

The objective of this article series is to discuss the nature and task of Subject Philosophy. This particular article argues that Subject Philosophy forms part of all disciplines; deals with the key concepts of the discipline; attempts to answer "what is?" questions with respect to these key concepts; is related to the formal dimension of a discipline; and is limited to the presuppositions of the discipline.

In die alledaagse gang van sake staan die vakwetenskaplike kniediep in die uitbreiding van kennis in sy vakgebied. Selde, indien ooit, tree hy terug van sy wetenskapsbeoefening om te vra wat, waarom en hoe hy doen wat hy wel verrig. Dit wil sê selde, indien ooit, maak die vakwetenskaplike sy vakwetenskap as sodanig tot probleemstelling en spits hy hom toe op vrae aangaande die aard van sy vakwetenskap. Hierdie terugtree van en kyk na sy vakwetenskap, in besonder die vooronderstellings onderliggend aan sy vakwetenskaplike arbeid, word vakfilosofie genoem (Botha, 1979).

Afgesien van enkele artikels deur Botha (1976h; 1977; 1979) is nog min aandag aan die aard en taak van die vakfilosofie geskenk. Die doel van hierdie driedelige artikelreeks is dus om die aard en taak van die vakfilosofie van naderby te beskou. In die eerste twee artikels word die aard en in die

* Hierdie artikelreeks is op agtergrondnavorsing vir h doktorsale studie, tentatief getiteld "Bedryfsielkunde - h vakfilosofiese beskouing", gebaseer. Die studie word onder andere met behulp van geldelike bystand deur die RGN onderneem. Menings wat in die artikels uitgespreek is of gevolgtrekkings waartoe geraak is, is die van die skrywer en moet in geen geval as h weergawe van die menings of gevolgtrekkings van die RGN beskou word nie.

laaste artikel die taak van die vakfilosofie toegelig. (Ten einde 'n onnodige herhaling van verwysings te vermy word die bibliografie vir die artikelreeks by die laaste artikel ingesluit.)

Die vakfilosofie kan gedefinieer word as daardie onderafdeling van die vakwetenskap wat die antwoorde ondersoek wat op 'wat is?'-vrae betreffende die grondbegrippe van 'n vakwetenskap gegee word of behoort gegee te word.¹ Hierdie antwoorde vorm gesamentlik die formele dimensie van 'n vakwetenskap en fungeer as voorveronderstellings ten opsigte van die vakwetenskap se materiële dimensie.

Bogenoemde definisie van die vakfilosofie word vervolgens in meer besonderhede onder die volgende hoofde uiteengesit:

- Die vakfilosofie is 'n onderafdeling van die vakwetenskap.
- Die vakfilosofie handel oor 'n vakwetenskap se grondbegrippe.
- Die vakfilosofie stel in antwoorde op 'wat is?'-vrae belang.
- Die vakfilosofie verwys na die formele eerder as die materiële kant van 'n vakwetenskap.
- Die vakfilosofie is beperk tot antwoorde wat as voorveronderstellings geld.
- Die vakfilosofie ondersoek antwoorde wat gegee word of behoort gegee te word.

Die eerste vier aspekte word in hierdie artikel bespreek, en die laaste twee word in 'n volgende artikel toegelig.

¹ Sinonieme begrippe vir die begrip 'vakfilosofie' is: "metawetenskap" (Lesche, 1973; Maziarz, 1970; Reuhale, 1972); "metateorie" (König, 1978; Van Huyssteen, 1978); "benadering" (Giorgi, 1970); "philosophie specialis" (Dooyeweerd, 1969, I:544 en volgende).

DIE VAKFILOSOFIE IS 'N ONDERAFDELING VAN DIE VAKWETENSKAP

Die vakfilosofie is 'n onderafdeling van die vakwetenskap en is ook wetenskaplik van aard. Die vakfilosofie wil ook net soos enige wetenskap kennis oor 'iets' lewer. Die 'iets' waaroor die vakfilosofie kennis wil verskaf, is die vakwetenskap self. Anders gestel: die vakfilosofie se kenbare is die vakwetenskap, soos aangedui deur die woordjie vak in die begrip 'vakfilosofie'.

Maar oor watter saak met betrekking tot die vakwetenskap wil die vakfilosofie kennis tot stand bring? Dit wil sê, wat is die probleemstelling van die vakfilosofie? 'n Antwoord op hierdie vraag word in die onderstaande afdelings gegee.

DIE VAKFILOSOFIE HANDEL OOR 'N VAKWETENSKAP SE GRONDBEGRIPPE

'n Uitleg van die stelling "die vakfilosofie handel oor 'n vakwetenskap se grondbegrippe" vra 'n nadere beskouing van die aard van die vakwetenskap se wetenskapsbeoefening.

Wetenskapsbeoefening bestaan uit 'n formele en materiële kant. Eersgenoemde vorm die beginpunt van wetenskapsbeoefening (Van Laer, 1963) en vorm die ruimte waarbinne laasgenoemde die materiële wetenskapsbeoefening, plaasvind.

Die formele wetenskapsbeoefening word deur 'n abstraksieverhouding gekenmerk (Spier, 1972; Straus, 1979a; Troost, 1958; Van Kraam, 1958). Hierdie abstraksieverhouding vind deur middel van 'n drietal abstraksies plaas wat agtereenvolgend geskied. Elke abstraksie identifiseer en onderskei telkens "iets" (Strauss, 1979a). Hierdie abstraksies kan elk deur middel van 'n vraag omskryf word:

- "Watter konkrete iets wil die vakwetenskaplike ken?" (primêre abstraksie). Dit is die eerste vraag deur die wetenskaplike gestel en abstraheer uit die volle werklikheid 'n konkrete

iets in sy totaliteit (byvoorbeeld die arbeidende mens). Hierdie abstraksie bepaal die studierrein of sogenaamde ervaringsobjek van 'n vakwetenskap (Radel en Reynders, 1971), die vakwetenskap se "dit of dat".

- "Watter besondere iets wil die vakwetenskaplike van die konkrete iets (die ervaringsobjek) ken?" (sekondêre abstraksie). Dit is die tweede vraag deur die wetenskaplike gestel en abstraheer uit die konkrete iets as totaliteit (byvoorbeeld die arbeidende mens) 'n besondere aspek (byvoorbeeld die psigiese). Hierdeur bepaal die wetenskaplike watter aspek hy in sy studierrein wil bestudeer, die sogenaamde kenobjek van 'n vakwetenskap (Radel en Reynders, 1971), die vakwetenskap se "sus of so".²
- "Watter ietse van die besondere iets (die kenobjek) van die konkrete iets (ervaringsobjek) wil die vakwetenskaplike ken?" (tersiêre abstraksie). Dit is die derde vraag deur die wetenskaplike gestel waardeur uit 'n besondere aspek (byvoorbeeld die psigiese) bepaalde fasette geabstraheer word. Hierdie abstraksie gee die fasetobjek van 'n vakwetenskap en vorm die grondslag van die materiële wetenskapsbeoefening.³

² Die "sus of so" verwys in die Wysbegeerte van die Wetsidee (W.d.W.) na 'n besondere modaliteit of sinswyse, byvoorbeeld die fisiese, biologiese, psigiese, ekonomiese of juridiese (kyk byvoorbeeld Dooyeweerd, 1969; I:55); Strauss, 1979a; 1979b).

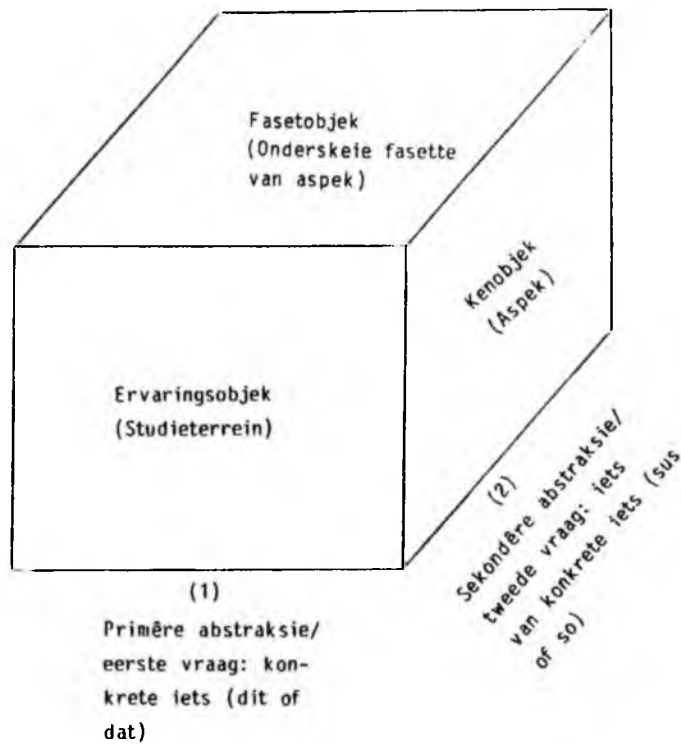
³ Becker (1977); Hart (1951) en Van Laer (1963) noem die bogenoemde ervarings- en kenobjek onderskeidelik materiële en formele objekte. Hulle, saam met Radel en Reynders (1971), ken geen fasetobjek nie. Volgens Van Laer (1963) kan die materiële objek wel in talle formele objekte onderverdeel word. Hy onderskei ook tussen die formele objek quod (dit wat ondersoek word) en formele objek quo (die wyse waarop die objek ondersoek word). Troost (1958) sien die derde abstraksie as die bepaling van die kernmoment van die aspek wat in die vorige abstraksie uitgelig is. (Hierdie kernmoment word in afdeling 2.1 van die laaste artikel in hierdie reeks met die begrip "grondidee" omskryf.)

Bogenoemde drietal abstraksies gee die elemente van die formele wetenskapsbeoefening en vorm die struktuur van 'n vakwetenskap. Hierdie struktuur word deur middel van 'n kubus in figuur 1 weergegee.

FIGUUR 1

STRUKTUUR VAN 'N VAKWETENSKAP

tersiêre abstraksie/derde vraag:
iets van konkrete iets se iets
(3)

Die tersiêre abstraksie is in die sekondêre en die sekondêre in die primêre abstraksie gefundeer. Hierdie funderingsverhouding het twee implikasies:

- Gestel die primêre abstraksie sou verander, sal die sekondêre en tersiêre abstraksies ook noodwendig moet verander. Dieselfde is die geval ten opsigte van die tersiêre abstraksie indien die sekondêre abstraksie verander.
- Binne die 'ruimte' wat deur 'n vorige abstraksie geskep is, is 'n groot aantal abstraksiemoontlikhede aanwesig vir 'n volgende abstraksie. Soos egter vanaf die primêre abstraksie na die sekondêre en vanaf die sekondêre na die tersiêre abstraksie beweeg word, word die abstraksiemoontlikhede vir opeenvolgende abstraksies (of abstraksie) noodwendig beperkter.

Terwyl die formele wetenskapsbeoefening, soos hierbo geskets, as die *ruimteskeppende* gebeurtenis van wetenskapsbeoefening beskou kan word, kan die materiële wetenskapsbeoefening as 'n *ruimte-ontginende* gebeurtenis getipeer word. Die ruimte geskep en in stand gehou deur die formele wetenskapsbeoefening, in besonder die tersiêre abstraksie, kan nou vervolgens deur die materiële wetenskapsbeoefening deur middel van wetenskaplike metodes ontgin word.

Die antwoorde op die primêre en sekondêre abstraksieverhoudingsvrae dui die grondbegrippe van 'n vakwetenskap aan, volgens bogenoemde voorbeelde "arbeidende mens" (of "arbeid" en "mens") (ervaringsobjek) en "psigiese" (kenobjek). Die grondbegrippe gee dus 'n kategoriale indeling van die geabstraheerde werklikheid waarop 'n vakwetenskap in sy materiële wetenskapsbeoefening gerig is (Buckdahl, 1969; Cornelis, 1973).⁴

⁴ Sinonleme begrippe vir die begrip 'grondbegrip' is: "elementêre", "fundamentele", "basiese" of "wysgerige" begrip (Calon en Prick, 1962; Gengerlill, 1937; Strauss, 1979b; Weber, 1968; Van Melsen, 1945).

Grondbegrippe het die volgende kenmerke (Botha, 1977; Hoefnagels, 1967; Koningsveld, 1977; Robbers, 1954):

- Die grondbegrippe van 'n vakwetenskap is beperk in aantal.
- Die unieke kombinasie van die grondbegrippe in 'n vakwetenskap maak die vakwetenskap onderskeibaar van ander vakwetenskappe.
- Grondbegrippe is die fundamenteelste begrippe van 'n vakwetenskap en word deur die materiële wetenskapsbeoefening voorveronderstel.
- Voortvloeiend uit die vorige kenmerk is grondbegrippe ondefinieerbaar en onherleibaar tot enige van die wetenskaplike produkte van die materiële wetenskapsbeoefening, soos byvoorbeeld begrippe, oordele en teorieë.⁵

Die vakfilosofie is op 'n vakwetenskap se grondbegrippe as antwoorde op die primêre en sekondêre abstraksieverhoudingsvrae gerig.

DIE VAKFILOSOFIE STEL IN ANTWOORDE OP 'WAT IS?'- VRAE BELANG

Die wetenskaplike moet eksplisiet of implisiet antwoorde gee of aanvaar op 'wat is?'-vrae betreffende die grondbegrippe van sy vakwetenskap ten einde sy materiële wetenskapsbeoefening op dreef te bring. Dit wil sê indien die antwoorde op die primêre en sekondêre abstraksieverhoudingsvrae onderskeidelik 'arbeidende mens' (ervaringsobjek) en 'psigiese' (kenobjek) is, moet die wetenskaplike vervolgens implisiet of eksplisiet

⁵ Die begrip 'grondbegrip' word in die W.d.W. in 'n ietwat ander sin gebruik. In hierdie verband verwys die begrip 'analogiese grondbegrip' na die retrosipasies en antesipasies van ander modaliteite in 'n besondere modaliteit (kyk byvoorbeeld Dooyeweerd, 1954; Strauss, 1979a; 1979b).

antwoorde gee op die vrae " *Wat is die arbeidende mens?*" en "*Wat is die psigiese?*"⁶

Die 'wat is?'-vrae oorskry dus die alledaagse probleemstellings van die materiële wetenskapsbeoefening en kan gevolglik ook metavrae genoem word (Botha, 1971; 1977; 1979). 'Wat is?'-vrae is wysgerige vrae (*ibid.*). Wysgerige vrae is sodanige vrae wat die aard van die een of ander iets te berde bring. Hierdie vra dra 'n grenskarakter, omdat hulle oor hoogs belangrike sake handel en besef word dat hierdie vrae vanweë hulle ondeurgrondelike aard nooit afdoende beantwoord kan word nie (Van Riessen, 1970; 1973).

Die eksplisiete of implisiete antwoorde van die wetenskaplike op die 'wat is?'-vrae bevries en hak die knoop deur betreffende die vrae se onbeantwoordbaarheid. Terselfdertyd word bepaalde fundamentele standpunte egter ingeneem (Cornelis, 1973; Dreyer, 1951; Duijker, 1971/2; Koningsveld, 1977).

Die vakfilosofie stel belang in die antwoorde wat op die 'wat is?'-vrae ten opsigte van die grondbegrippe van 'n vakwetenskap gegee word of gegee behoort te word. Omdat dit wysgerige vrae is, is die woord *filosofie* ook in die begrip 'vakfilosofie' vervat.

DIE VAKFILOSOFIE VERWYS NA DIE FORMELE EERDER AS DIE MATERIËLE KANT VAN 'N VAKWETENSKAP

Die antwoorde wat op die 'wat is?'-vrae gegee word of gegee behoort te word, hou, *via* die grondbegrippe, verband met die abstraksieverhoudinge en dus met die formele kant van 'n vak-

⁶ "Meer bepaald word elke geesteswetenskaplike gekonfronteer met hierdie vraag (wat en wie is die mens en wat is die aard van sy problematiese THV) waarop hy 'n antwoord moot gee as hy in der waarheid geesteswetenskaplike - wat in die grond van die saak, menswetenskaplike - wil wees" (Cronje, 1969:12).

wetenskap. Indien die vakfilosofie dus in bogenoemde antwoorde belangstel, verwys die vakfilosofie gevolglik ook na die formele kant van 'n vakwetenskap.

Terwyl die antwoorde op die 'wat is?'-vrae nie bevraagteken word nie, kan die materiële wetenskapsbeoefening in sekere sin ongestoord verloop. Die materiële kant van die vakwetenskap geniet dus voorkeur bo die formele kant. Sodra hierdie antwoorde egter die skyf van kritiek word, hetsy vanweë redes in of buite 'n vakwetenskap, moet die wetenskaplike in sekere sin sy materiële wetenskapsbeoefening staak om eers aan die formele kant van sy vakwetenskap aandag te gee. Die formele kant ontvang gevolglik 'n hoër voorrang as die materiële kant (Kuhn, 1970).

Hiermee word nie geïmpliseer dat die vakfilosofie slegs op bepaalde tydstippe in 'n vakwetenskap beoefen sal word nie. Die vakfilosofie behoort voortdurend bedryf te word maar sal op kritieke momente in die vakwetenskap se geskiedenis relatief belangriker as die materiële wetenskapsbeoefening wees.

DIE VAKFILOSOFIE IS BEPERK TOT ANTWOORDE WAT AS VOORVERONDERSTELLINGS GELD

Die antwoorde wat op die 'wat is?'-vrae gegee word of gegee behoort te word, geld as voorveronderstellings ten opsigte van die materiële wetenskapsbeoefening, omdat die materiële kant die formele kant van 'n vakwetenskap voorveronderstel (Cornelis, 1973). Soos hierbo gestel is, is die formele kant die *ruimteskeppende* en die materiële kant die *ruimteontginnende* gebeurtenis tydens wetenskapsbeoefening.

Die geheel van hierdie antwoorde vorm gesamentlik as voorveronderstellings die infrastruktuur, geraamte of verwysingsraamwerk van 'n vakwetenskap (Allport, 1940; Botha, 1971; 1979; De Graaff, 1980; Ghiselli, 1974). Hierdie infrastruktuur fundeer die materiële kant van 'n vakwetenskap en word tydens die

materiële wetenskapsbeoefening met vleis oordek. Anders gestel: die verwysingsraamwerk is die bril wat die wetenskaplike op het terwyl hy met sy materiële wetenskapsbeoefening besig is (Botha, 1977; 1979; Strauss, 1967; sonder jaartal).

Antwoorde gegee op die primêre en sekondêre abstraksieverhoudingsvrae kan dus beskou word as die konstitutiewe faktor van die materiële wetenskapsbeoefening, terwyl die antwoorde op die 'wat is?'-vrae as die regulatiewe faktor met betrekking tot die materiële wetenskapsbeoefening optree.

Die vakfilosofie is dus, in sy betrokkenheid by die antwoorde op die 'wat is?'-vrae, gerig op die infrastruktuur, geraamte of verwysingsraamwerk van 'n vakwetenskap. Die vakfilosofie ondersoek gevolglik die grondslae van 'n vakwetenskap, dit wil sê daardie sake wat die materiële wetenskapsbeoefening grondves. Dit wil die bril wat die wetenskapsbeoefening in sy van dag tot dag wetenskapsbeoefening op het, deur middel van 'n tipe X-straalondersoek belig en uitlig (Botha, 1976b; 1977; 1979; Duijker, 1971/2; Hodgson, 1979; Kantor, 1969; Kuypers, 1966; Strauss, 1940; Strauss, 1967; sonder jaartal; Van Laer, 1963).⁷

SLOT

Hierdie artikel het aangetoon dat die vakfilosofie 'n onderafdeling van die vakwetenskap vorm; oor die vakwetenskap se grondbegrippe handel; in antwoorde op 'wat is?'-vrae betreffende die grondbegrippe belangstel; meer met die formele as die materiële kant van 'n vakwetenskap verband hou en beperk is tot antwoorde wat as voorveronderstellings in die vakwetenskap geld.

In die volgende artikel, wat die bespreking oor die aard van die vakfilosofie sal afsluit, word die begrip 'voorveronderstelling' van naderby bekyk.

⁷ Daarom kan die vakfilosofie ook dien as 'n wyse waarop die ont-earding van spesialisasie in spesialisme teëgewerk kan word (Botha, 1976b).